

VODNA UČNA POT V KS PODKRAJ

PAZ Y COOPERACION (MIR IN SODELOVANJE)

Razredna skupnost 9. razreda si je prislužila eno od štirih enakovrednih nagrad (250.000 sit) – na natečaju '**Vodna učna pot**', v okviru Heliosovega sklada za ohranjanje slovenskih voda, za leto 2005. Z ljudskim izročilom so vsebinsko obogatili vodno učno pot v KS Podkraj. S TV Primorka so o tem posneli tudi dokumentarno-igrano oddajo.

Pri projektu je aktivno sodelovalo 11 učenk in učencev 9. razreda (*Tina Rupnik, Jerneja Tratnik, Nives Sajevec, Karmen Koren, Mojca Ipavec, Špela Kovšca, Domen Benčina, Janez Mikuž, Gregor Likar, Ivana Kobal in Brigita Poljšak. Mentor je bil Franc Černigoj; šol. l. 2005/06*).

Nalogo smo poslali tudi na mednarodni natečaj v Španijo (Fundacion Paz y Cooperacion C/Melendes Valdes, nº 68, 4 izq., 28015 Madrid) in tudi tam prejeli priznanje.

VODNA UČNA POT V KRAJEVNI SKUPNOSTI PODKRAJ

O vodi, besedi in življenju ...

Naša država Slovenija je v primerjavi z večino drugih evropskih držav majhna, vendar nekaj posebnega. Tu se križajo starodavne selitvene, trgovske ter vojaške poti iz severne v južno Evropo ter iz vzhodne Evrope proti zahodu. Okrog in okrog nas so veliki narodi: na severu Germani, na vzhodu Madžari, na zahodu Romani, na jugu Hrvatje. Ujeti smo med štiri velike mlinske kamne, ki so nas skozi zgodovino mleli, brusili in trli: obrusili so nas, a strli nas niso. Kot školjka bisernica obda svojo bolečino z biserovino, smo se Slovenci obdali z ljubeznijo do svoje zemlje in obstali. V srcu Evrope.

Naš pisatelj Ivan Cankar je zapisal, da je bil Bog, ko je ustvarjal svet, v naši deželi še posebej radodaren – saj imamo na tem majhnem koščku sveta vse: toplo sredozemsko morje, visoke Alpe, vinske griče, kraški kamen, plodne doline in široke rodovitne planjave. Vsa naša zemlja pa je prepletena z rekami, hudourniki, potoki in studenci. Kot žile življenja so naše vode: izvirajo iz globin izpod visokih gora, zato so kristalno čiste – dokler jih ne umaže človek ...

In prav o vodah v vaseh in zaselkih **Krajevne skupnosti Podkraj** smo učenke in učenci z Osnovne šole Col naredili raziskovalno nalogo ter skupaj s krajanji zasnovali vodno učno pot. V Osnovno šolo Col hodimo učenke in učenci z zelo velikega in raznolikega območja – najnižje ležeče vasi so v Vipavski dolini, na nadmorski višini okrog 200 metrov, najvišje, na gozdnati planoti Hrušica, pa so tudi na višini 1000 metrov.

Ker so imena naših krajev tako lepa, kakor pesem so, jih bomo naštel:

Sanabor in Bela;
Hrušica, Trševje, **Podkraj** in Višnje;
Vodice, Kanji Dol, Križna Gora;
Malo Polje, Žagolič, Gozd in –
Col ...

Podkraj je vas na obrobju gozdnatih planot Trnovskega gozda ter Hrušice. Strmo nad vasjo se dvigajo gore Križna gora, Sveti Duh ter Strliška gora: iz njihovih neder izvirajo bistri

studenci. Tod se je že od nekdanj živa **voda** pretakala skupaj z oživljajočo **besedo**. Tako smo Podkrajci in prebivalci bližnjih krajev besede že od nekdanj lovili v naša srca, vodo pa v žlebove, korita ter vodnjake (štirne).

Vsi kraji, kjer so bila javna zajetja vode, so bili naravna zbirališča ljudi – otrok, peric, furmanov, vaških fantov; zato so odigrali v zgodovini naših krajev pomembno vlogo – pripomogli so k večji družabnosti in povezovanju ljudi, kar bomo s pomočjo živega ljudskega izročila tudi predstavili.

Voda in beseda

Predstavili vam bomo torej **učno vodno pot**, ki smo jo zasnovali skupaj s krajevno skupnostjo Podkraj, ki je zelo bogata z **vodnimi viri in izviri**, hkrati pa je to izjemno bogato **besedno ljudsko izročilo**, saj smo ga zbranega izdali v več knjigah¹. Kot čisti izvirk kristalne vode, ki mežijo na dan izpod hribovja nad Podkrajem, Vodiciami in Višnjami, izvira besedno ljudsko izročilo iz ljudskega spomina. Povezano je tudi z našimi vodnimi izvirkami, zato bo na tablah ob postajah naše vodne poti v les vrezano tudi ljudsko spominjanje, povezano z vodo ...

PODKRAJ IN TRŠEVJE

Podkrajaska korita

Včasih, ko še ni bilo vodovoda, je bilo v Podkraju več korit, v katere so se stekali manjši izvirkami. Po to vodo so gospodinje hodile sproti, tu so tudi prale perilo, ne glede na letni čas. Kar mislimo si lahko, kako je bilo pozimi, ko je zmrzovalo in se je delal led, saj so bile včasih zime pogosto zelo hude.

Perice so najprej cunje zdrgnile z doma narejenim milom. Milo je bilo skuhan iz loja, govejih parkljev in iz lužnega kamna (soda kavstika). Nato so perilo prekuhale, namesto pralnega praška pa so dodale še vodo, v kateri so prej kuhale pepel iz bukovega lesa. Te ženske so mnogo pretrpele, kar se je še očitno videlo tudi na njihovih rokah, ki so bile od revmatizma vse skrotovičene in razjedene od luga.

Zanimiva pa je tudi trditev, ki je veljala za perice ob koritu. Verjeli so :

»Tista perica, ki pri pranju najbolj močno tolče perilo ob perilnik, bo dobila dobrega moža, tista, ki je najbolj mokra, pa bo dobila pijanca.«

Zato je bilo pranje zelo glasno, saj si je vsaka želela dobrega moža. (*Povedali: Ančka Plesničar – Jurjeva in Marjeta Rupnik – Skončarjeva*)

Iz teh časov se je v Podkraju in Višnjah ohranilo kar nekaj korit.

Na začetku vasi je **Korito nasproti Skončarja**. Táko, kot stoji še danes, so naredili italijanski delavci, začasa Italije². Vodo pa so v škafih nosile domov tudi bližnje gospodinje, pa tudi otroci so hodili s kanglicami ponjo. Furmani so pri koritu napajali konje, pastirji so se

¹ Franc Černigoj: Javorov hudič, Ljubljana, 1988; Franc Černigoj: Nace ima dolge tace, Ljubljana, 1996; Franc Černigoj: Mož in čemerika, Ajdovščina, 1997; Franc Černigoj: Znamenje na Gori, Ajdovščina, 1999; Semenje javorovo, Col, 2002; Franc Černigoj: Cin-cin-cin Cene, Gorica, 2004

² Začasa Italije: V letih od 1918 – 1943, ko je fašistična Italija okupirala naše ozemlje.

ustavljali, ko so se vračali zvečer z živino, gospodinje pa so tu ob ponedeljkih imele obvezno 'žehto'.

Nekaj več bomo povedali še o dveh koritih: v središču vasi je Korito svete Marjete, v gornjem delu vasi, na Klancih, pa je Černigojevo korito.

Korito svete Marjete je dobilo ime po bližnji cerkvi, v kateri je farna zavetnica sveta Marjeta. Nahajalo se je prav ob cesti, v bližini pa sta bili včasih kar dve gostilni. Tu je bilo pravo vaško središče, kjer se je vedno kaj dogajalo. Prvotno korito je bilo narejeno okrog leta 1800, zaradi prometa pa so ga leta 1957 prestavili tja, kjer je še danes. Tudi najstarejši ljudje so vedeli povedati, da ta voda ni nikdar presahnila. Če je bila še taka suša, se je tu vedno našlo požirek mrzle žive vode. Pri tem koritu so se včasih zbrali zvečer fantje in kakšno zapeli, preden so šli k dekletom. Znano je, da so si stari ljudje včasih na smrtni postelji zaželeli zadnji požirek vode od svete Marjete – kot svetopisemska Sibila, ki ni mogla umreti, dokler ji niso prinesli prsti iz domačega kraja. Staro korito je bilo iz klesanega kamna. Zanimive pa so tudi resnične humorne zgodbe, ob katerih se še danes mnogi nasmejejo.

Jurij Kobal iz Podkraja je bil znan šaljivec.

Nekega dne je gledal perice, ki so vsaj še kakšno uro po končanem pranju stale pri koritu in si imele veliko povedati. Nič niso videle ne slišale. Juriju, ki je bil vedno kavalir, so se ženske zasmilile, zato je odšel v kuhinjo, vzel tri stole in jim jih nesel z besedami: »Za božjo voljo, usedite se, da ne boste tako zmatrane.«

Ker pa revež ni vedel, da jih je zmotil pri opravljanju svojih mož, se mu je baje nazaj zelo mudilo, kajti v zahvalo bi kmalu končal v polnem koritu. (*Povedala: Ančka Plesničar – Jurjeva*)

Ko pa je bila v sosednji hiši, pri bogatih Trkmanovih, ohcet, so, kot je bila včasih navada, prišli tudi šeškarji. Med njimi je bil tudi vaški učitelj, ki je mislil o sebi, da je pomembnejši od drugih. Prisedel je k mizi, za katero je sedel gospodar, in mu začel ponujati krofe, ki so bili sicer gospodarjevi. Gospodar ga ni nič kaj obračunal, ko pa jih le ni nehal ponujati, mu je bilo dovolj in je dejal: »Krucefiks, kaj mi ponujaš, saj so vendar moji!«

Iz žepa je vzel par lir, jih dal fantom – šeškarjem in dejal: »Nesite tovažno zadevo malo shladit v korito, da bo vam enaka.«

Tako so fantje ubogali in nesli učitelja v korito.

Ta učitelj pa ni bil edini, ki so ga vročekrvni Podkrajci ohladili v vaškem koritu. Tako so naredili tudi z župnikom Alfonzom Zavrlom, ki se jim je tudi nekaj zameril.

(*Povedala: Ančka Plesničar – Jurjeva*)

Više ob cesti, že v Trševju, je **Černigojevo korito**. Vanj je napeljal vodo že pokojni Jože Černigoj, ko se je vrnil iz Amerike, kamor je odšel za zaslužkom. Bil je edini, ki si je napeljal vodo tudi v hišo. Korito so obnovili pred nekaj leti in mu dali novo zanimivo podobo. Voda ima do korita imela precej dolgo pot, po svinčenih ceveh.

Naj vam malo opišemo to pot od izvira do korita.

V prvi jašek tečejo trije glavni studenci. V njem se združijo in pot po ceveh nadaljujejo do čistilnika, kjer se voda temeljito prečisti. Nedaleč stran je razdelilni jašek. Na levo se voda odcepi za bivše italijanske kasarne in za štiri stanovanjske hiše, na desno pa oskrbuje hiše do Majnika.

Ta voda oskrbuje devet hiš, kar je vode viška, pa teče v to korito, in zdaj, ko je obnovljeno, nikoli ne presahne.

Zdravko Černigoj, sedanji gospodar, pa se je pošalil na račun žensk: »Poleti, ko je suša, ženske zalivajo rože in letajo h koritu po vodo, kot da bi imele gasilske vaje.«

Pohvalil se je, da voda dobro dene tudi mestnim ljudem, saj si jo večkrat natočijo tudi za domov.

Povedal nam je pa tudi resnično zgodbo izpred let, ko je ob suši voda tekla v korito v presledkih. Nekaj časa je tekla, nekaj časa pa ne.

Takrat so mimo vozili Vipavci čebele in sadje v Hrušico, s konji in vozički, ki so jim rekli zapravlživčki. Na koritu so napojili konje. Ko se je voznik sklonil, da bi tudi sam pil, je voda prenehala teči. Voznik se je že odpravil, da gre, pa je voda spet tekla. Sklonil se je, pa zopet nič. To se je nekajkrat ponovilo, pa pravi sam zase: »Pej, čudna ta voda.«

Sosed, ki ga je skrivoma opazoval, pa se oglasi: »Ej, možak, ne boste je pil, ta voda je samo za domačine.« (Povedal: Zdravko Černigoj)

TRŠEVJE

Pri Javornčkovih

Prvi preprost vodovod v Trševju so imeli že pred sto leti pri Javornčku, v Trševju, a pozimi vseeno niso imeli vode v hiši, ker je voda v ceveh zmrznila, čeprav so cevi zaščitili s slamo in senom, zato so več dni kidali sneg in kopali zamrznjeno zemljo, da so prišli do cevi, jo presekali in dobili vodo.

Včasih so bile zime dosti bolj mrzle, kot so danes. (Povedala: Mera Leskovec – Javorčkava)

Pri Vrabcu

Zdaj imajo v Trševju že vsi vodovod, in tako ga imajo tudi Pri Vrabcu. Preden so zgradili vodovod, so Pri Vrabcu imeli vodnjak. V vodnjaku je bilo toliko prostora, da bi lahko v njem še plesal. Voda jim je samo eno zimo zmrznila. Z vodo so zelo varčevali.

(Povedal: Ivan Vrabc – Vrabcov)

To je okrogel vodnjak Pri Vrabcu v Trševju, ki je še zdaj zelo dobro ohranjen. Vodnjak stoji čisto zraven hiše, ločuje ju samo cesta.

HRUŠICA

Hrušica (Ad Pirum) je najvišji zaselek ob stari rimski cesti, ki je peljala iz Severne Italije proti Ljubljani (Emoni) in naprej proti severu ter na Balkan. Hiše v Hrušici imajo danes že napeljan vodovod, včasih pa so imeli vodnjake. Nekateri obstajajo še danes in so še vedno uporabni, od nekaterih pa so se ohranili le ostanki, oziroma, o njih vedo ljudje povedati le še kakšno zanimivost.

Tam je še vedno velik rezervoar za vodo in ostanki korita na Letovci. Tega so naredili italijanski delavci, za potrebe svoje vojske.

Vodnjak Pri Mlakcavih v Hrušici

Pri Mlakcavih, v Hrušici, za hišo, je še vedno vodnjak, ki je bil izkopan v tistem času, ko smo bili Slovenci še pod Avstrijo. Stene so iz kamna in ilovice, v obliki jajca. Z vodo iz njega so si tešili žejo tudi mimoidoči furmani ter njihova živina. Do te vode pa sta imeli pravico še dve bližnji hiši (Mihceva in Oglarjeva). Voda je bila kapnica, saj je v vodnjak pritekala s strehe. Uporabljali so jo za vsa domača opravila.

Vodo so iz vodnjaka, do leta 1925, zajemali z vedrom, pritrjenim na verigo. Dokaz za to so zareze, ki jih je veriga vrezala v kamen. Po tem letu je vodnjak dobil svojo ročno črpalko – pumpo.

Trenutno je vodnjak globok 6 metrov, bil pa je še več. Ker pa je puščal, so mu dvakrat popravljali dno tako, da so kar po vrhu naredili še eno dno.

Od kod izvira ime 'Pri Mlakcevih'?

V bližini njihove hiše se je pred približno 200 leti nahajala mlaka iz ilovice. Iz te ilovice so delali opeko.

Na drugi strani ceste, je bilo tudi korito, v katero je voda pritekala po lesenih žlebovih. Blizu korita so kopali železovo rudo. V teh jamah se je ob deževju zbirala voda, kamor so ženske hodile prat.

Vodnjaka pri Stari pošti

V Hrušici, pri Stari pošti, so leta 1972 odkrili vodnjak pri podrti cerkvi sv. Jedrt, o katerem ni prav veliko podatkov.

Prav tako pa so blizu, na drugi strani ceste, odkrili še drug vodnjak – iz rimskih časov, ki je bil zakopan 3 metre pod zemljo. Poleg vodnjaka je bila še kovačija.

Pod hišo Bajčevih pa je že 350 let star vodnjak, ki ga od leta 1952 ne uporabljajo več.

Z vodo je oskrboval dve hiši.

Ko so pred tridesetimi leti delavci in gozdarji čistili ta vodnjak, v katerem se je nabralo že dosti blata, je nekomu spodrsnilo in je padel noter. Hitro so se spustili za njim. Ta čas je oni zaradi pomanjkanja zraka in strupenih plinov, ki se sproščajo ob gnitju odmrlih rastlin in živali, izgubil zavest. Pomoč je bila na srečo dovolj hitra, tako da ni utrpel hujših poškodb.

Ta vodnjak je globok 9 metrov. Voda iz njega je bila, po pripovedovanju gospe Marije Bajc, zelo dobra (dosti boljša, kot danes). Uporabljali so jo za pranje, kuhanje, umivanje ...

Vodo so iz vodnjaka do hiše nosili v lesenih škafih, najpogosteje na glavi. Voda je do vodnjaka pritekala po ceveh pod cesto.

S tem vodnjakom je povezana tudi tale žalostna zgodba:

Jurca (lastnik večine hrušiških gozdov) je imel hčerko, po imenu Lilijana. Ker je imela zelo rada rože, ji je oče naredil cvetlični vrt. Hčerka je za svoje rože lepo skrbela ter jih zalivala z vodo iz prej omenjenega vodnjaka. Na žalost je Lilijana nekega dne zbolela za tuberkulozo. Njen vrtniček je počasi začel propadati. Oče Jurca pa se je zaobljubil, da če bo hči ozdravela, bo obnovil vodnjak in cerkev v Hrušici. Hči si zaradi hude bolezni ni opomogla in je leta 1927, pri osemnajstih letih, umrla.

Cerkev in vodnjak sta počasi propadla. Rastlinjak prav tako. (*Povedala: Marija Bajc – Mlakcava*)

VODICE

V hribovitem kraškem svetu, med Nanosom in Javornikom, na severni strani Strliškega vrha, na višini 900 metrov nad morjem, se greje na soncu in sameva v gorski megli vasica Vodice. Že ime nam pove, da je tukaj polno vode.

Vas je obdana z gorskimi vrhovi, hiše pa so postavljene ob njihovem vznožju.

V vasi je veliko manjših studenčkov. Vsi se izlivajo v potok, ki na koncu vasi ponikne.

Vode je vsako leto manj, zato se trudimo, da je ne bi veliko porabili, še posebej v poletnih mesecih.

Naša imena

Vodičarji imamo menda kar tri imena.

Vodičarji, Žabarji ter Angleži. Zakaj 'Vodičarji', je jasno. 'Žabarji' zato, ker je bilo na Vodících v preteklosti ob vodi veliko žab, ki jih danes skorajda ni več; 'Angleži' pa zato, ker so med drugo svetovno vojno Angleži pomagali partizanom in so na Vodice z letali metali opremo za partizansko vojsko.

Ob vodi čez Vodiško polje

Vodiške vode se stekajo z vseh hribov, ki obdajajo Vodice.

Izvirka pod Strlicami in iz Srednjega vrha sta najmočnejša.

Združita se v Mejici in nadaljujeta pot kot potoček, ki se mu pridružijo še drugi izviri in studenci. Veliko jih usahne, že preden se združijo v potok.

Potok nato na koncu Vodiškega polja, Pri Malnarju, v vrtincu ponikne.

Vseh vodiških izvirov je 14, iz njih nastane kar 36 studencev. V starih časih je imela vsaka hiša svoj izvir in studenec.

S to vodo so se umivali, napajali živino in kuhali. Menda so hodile ženske s Cola in Javornika na Vodice prat plenice in cunje. Ob tem se spomnimo pesmice:

Pleničke je prala
pri mrzlem studenc',
pa pride k njej fantič,
korajžen kot ptič,
prav milo jo vpraša:
Oj, deklica ti, zakaj imaš solzne oči ... (*Ljudska*)

Kam odteče vodiška voda?

Ivan Malnarski se spominja:

»Ko sem bil še majhen, sem s svojima bratoma gledal vrtinec, preden je voda poniknila. To se mi je zdelo zelo zanimivo, zato sem stopil preveč na konec in sem padel noter. Ne bi bil več med živimi, če me ne bi rešil Tone Šuštarjev (starejši), ki je bil v bližini.«

Še pred leti je bilo to, kam odteče vodiška voda, za Vodičarje skrivnost. Danes pa vemo, da naš potok, ko ponikne, ne usahne, ampak se razdeli na dvoje, na jug proti Orešju pod Colom (proti Vipavski dolini) in na sever proti Idriji.

Že v starih časih so ugotavljali, da gre voda z Vodice v Orešje, ker so v oreški vodi dobili žagovino iz vodiških žag. Da gre voda v Idrijo, pa so ugotovili v zadnjih letih. V potok so zamešali različne barve, ki so potem prišle na dan v Divjem jezeru pri Idriji, in tako so ugotovili, da se naša voda izliva vanj.

Fužine, mlini in žage na Vodica

*So mlini in žage drdrale,
prednikom kruha dajale ... (Ljudska)*

Fužine

Menda so bile na Vodica pred približno 500 leti fužine, blizu Malnarja.

O tem Vodičarji ne vedo več veliko. Pravijo, da so iz fužin vozili železo v plavž v Sanabor. Večkrat so prebivalci Vodice raziskovali, če so kakšni ostanki, toda dobili so samo kakšen košček žindre in staljenega železa. Iz tega so sklepali, da je fužine zasulo.

Pri zbiranju gradiva za knjigo zbranih spisov nadučitelja Edmunda Čibeja, ki je poučeval v naših krajih ob koncu prejšnjega stoletja, smo našli v Goriškem muzeju orumenel rokopis v stari nemščini. Dali smo ga prevesti in ugotovili, da govori tudi o našem kraju – o fužinah na Vodica, v 16. stoletju, česar nihče več ni vedel. Del prevoda prilagamo kot dopolnilo k naši nalogi.

Fužine na Vodica (Der Plaofen und Hammer im Tal Vodiz)

(Iz knjige Edmund Čibej: Zbrani spisi; Društvo za varovanje in ohranjanje naravne in kulturne dediščine Gora; Predmeja 2005)

Dolinica Vodice je bila nekoč verjetno jezero in leži v gozdovih Hrušice, 200 m nad Podkrajem in 803 m nad Ajdovščino. Od zahoda proti vzhodu teče po dolini potok, ki ponikne. Potok poganja tri mline, prvega takoj za izviro, drugi je oddaljen od prvega 10 minut vzhodno in je razpadel, tretji še obstaja, nasproti Malnarjeve domačije. Tu je bila včasih fužina, kar dokazuje v potoku ob zadnjem mlinu najdena žindra. Iz dokumentov je razvidno, da je bila gradnja fužin odobrena 12. novembra 1561.

Rudo so kopali pod Svetim Duhom, v Hrušici ter na Nanosu. (Arhiv vicedoma, I.c.XXXVI,7.)

Mlini

Ljudje so si ob potoku postavili tri mline: Bajtarjev mlin, Hkavcev mlin in Malnarjev mlin. Kakšne usode so jih doletele?

Bajtarjev mlin je bil v lasti nekega gospodarja, ki je zelo dobro skrbel zanj, toda ni imel denarja za obnovo, zato je vse prepustil zetu. Ta pa je bil bolj len in je po gospodarjevi smrti zapustil mlin, ki je propadel in se počasi podrl.

Hkavcev mlin je služil nekemu Štefančiču, ki je živel Pri Hkavcu.

Mlin je bil postavljen V Mejici, kjer so pekli tudi pogače. Gospodar je nekega dne dal peči pogače in odšel. Pogače so zagorele in v trenutku je bilo vse v plamenih.

Vodičarji so prišli gasit, toda za stari mlin je bilo prepozno.

Z **Malnarjevim mlinom** se je zgodilo podobno. Delavci so obnavljali žago, ki je bila v bližini. Gospodar je prinesel oglje od soseda in ga vsul zraven mlina. Prišlo je do požara in mlin je pogorel do tal.

Žaga

Pri Malnarju so imeli tudi žago, ki jo je poganjala voda. Dočakala je žalosten konec.

Ob nalivu leta 1910, ko je poplavilo Vodice, jo je voda odnesla, ostale so samo še razbitine.

O tem se je ohranil tale spomin:

Leta 1910, poleti, je na Vodicach divjala **huda nevihta**. Ljudje so se dobili vsi v eni hiši in čakali, kaj se bo zgodilo. In res, čez nekaj časa so zagledali strela, ki je udarila v Malnarsko hišo in hiša je zagorela. Ljudje bi šli gasit, če ne bi prav v tistem trenutku zabliskalo in zagrmelo, utrgal se je oblak. Voda je zelo hitro narasla, poplava pa je uničila Malnarsko žago in odnesla streho hiše. Oboje so čez nekaj dni, ko so si Vodičarji po strašni katastrofi oddahnili, spravili z vrvjo nazaj k hiši in videli, da je neuporabno.

Podobno se je zgodilo 19 let po tem, toda takrat je poplavilo samo do praga Malnarske hiše in ni bilo večje škode.

Korita

Korita so imela včasih vse hiše na Vodicach, za napajanje živine. Ob toplih večerih pa za namakanje nog v vodi.

Ljudje jih dandanes ne uporabljajo več, ker ni več veliko živine, ljudje pa imajo banje in tuše s toplo vodo, kjer se lahko umijejo.

Tako tudi korita počasi propadajo in živela bodo le še v naših spominih ter v našem zapisu.

Živali in rastline ob vodi in v njej

V vodi je bilo veliko **postrvi** in potočnih **rakov**, ki jih danes skoraj ni več.

Okoli vode pa se v poletnih dneh zadržujejo **belouške**, **goži** in **črnice**, ponoči pa **srnjad** in **jelenjad**.

Od cvetic je najbolj pogosta **čenčurjevca**. Tako Vodičarji rečemo **kalužnicam**. To so rumene rože z velikimi cvetovi, iz družine zlatičnic, ki rastejo samo ob vodah in mlakah.

Imamo tudi **veliki lapuh**, ki ga v poletnih mesecih rabimo za klobuke. Toda zadnja leta tudi tega ni več.

O težavah Vodičarjev

Tam, kjer niso imeli vode, napeljane v hišo, so jo morali vsak dan hoditi iskat k potoku.

Posebne probleme so imeli pozimi, ko je bilo veliko snega in je pihala burja. Ženske so hodile po vodo in jo večkrat polile po tleh in po sebi. Obleka jim je zmrznila in morale so se preobleči.

Druga slaba lastnost je, da voda v večjih nalivih zastaja po vodiški ravnini in je travnik neuporaben za košnjo, ker 'mlakure' (močvirne trave) živali nočejo jesti.

Na koncu še malo pohvale Vodičarjem

Pred leti so se Vodice udeležile nekega neuradnega tekmovanja za najboljšo vodo v Sloveniji in prav naša je bila izbrana za eno najboljših.

Na žalost pa je na Vodicaх zmeraj manj vode.

Vodičarji pa upamo, da bo nekoč še vse tako, kot je bilo, čeprav je to težko verjeti.

(O Vodicaх in vodi povedali: Ivan Sajeвиc – Hkavcev, Anton in Ivan Rudolf – Malnarska, Jožefa Sajeвиc – Hkavceva, Anica Sajeвиc – Hkavceva)

PRI KORENOVIH, MED VODICAMI IN PODKRAJEM

Med Vodicaми in Podkrajem, Pri Korenovih, sta dve štirni za vodo kapnico.

Prva je bila zgrajena v letih od 1850 – 1860, in sicer pod veliko bukvijo, ki je sedaj stara okrog 200 let.

Kako so take štirne naredili? V 18. in v 1. polovici 19. stoletja je bilo na območju Kanjega Dola, Vodice, Križne Gore (to so od 800 do 1000 m visoko ležeča raztresena naselja) izkopanih največ štirn. Bili da sta dve skupini delavcev – ena z Gore (s Predmeje in z Otlice), druga s Črnovrškega, ki sta kopali vodnjake.

Najprej so izkopali ustrezno luknjo v tla (tudi 10 in več metrov globoko, jajčaste oblike, dno ni ravno). Nato so ob stenah začeli delati trojni zid – zunanja in notranja plast sta bili kamniti, mednju pa so nabili ilovico. Tako narejena štirna je vodo dobro držala.

Nad zemljo pa je navadno klesan 'preluknjan' kamen – štirna v ožjem pomenu besede.

Prva štirna Pri Korenovih je majhna in ni držala veliko vode. Iz nje je bila speljana vodovodna cev v vežo stare hiše, kjer je bila ročna 'pumpa', s katero so črpali vodo za umivanje, pranje in pitje. S tekom let so se bukovne korenine razrasle v vodnjak in zaradi tega je postal neuporaben. Danes je ta štirna pokrita s ploščo, ki je zasuta s peskom in kamenjem, čeznjo pa pelje cesta.

Drugi vodnjak, ki je uporaben še danes, je bil zgrajen leta 1913. Zgradil ga je Anton Koren (rojen 1884). Zidan je bil iz kamnov in cementa, po metodi 'na ključ'. To je poseben postopek zlaganja kamnov. Štirna je 'velbana«, kar pomeni, da je zidana na obok. Drži okoli šestintrideset kubičnih metrov vode. Včasih so vodo iz njega črpali z ročno 'pumpo', sedaj pa jo črpa električni motor (hidrofor).

Pred staro hišo je bilo grajeno **korito** za napajanje živine, v katerega se je ravno tako ročno črpalo vodo iz vodnjaka. Ko se je prenehalo s pašo živine in so v hleve montirali napajalnice, je postalo korito neuporabno. Služilo je le za igro otrokom.

Včasih so imeli pri vsaki hiši svoj **kal**, v katerem se je napajala živina. Pri Korenovih so ga imeli v Jamcaх. To je kotanja, ki stoji pod hišo, ob poti v Podkraj. V tem kalu so se kmalu namnožile žabe, ki so s svojim regljanjem povzročale velik hrup, tako da ljudje ponoči niso mogli spati. Sedaj je kal zaraščen z velikimi smrekami. Namesto tega so Korenovi nov kal naredili v Smerki, ta pa je precej oddaljen od hiše. S prenehanjem paše živine pa je voda v njem usahnila.

V starih časih, ko še ni bilo ne enega ne drugega vodnjaka, so morali hoditi vodo iskat k studencu, ki je izviral med Korenovo hišo in Frato. Od Korenove hiše je bil oddaljen približno en kilometer in pol. Iz njega so vsak dan tudi po dvakrat nosili vodo za pranje, pitje in vsakodnevno potrebo. *(Karmen Koren – Korenova)*

O VODI V VIŠNJAХ

Rebri

(pod Špilami)

V Rebreh je veliko izvirkov, večina jih priteče iz enega samega velikega izvira. Poleti in pozimi ima skoraj enako temperaturo. Poleti je voda tako mrzla, da če daš roko vanjo, te kar zaboli. Četudi je nevihta, se vodostaj skorajda ne spremeni, kar dokazuje, da priteče iz globin. To vodo niso uporabljali samo za pitje, kuho ter pranje, ampak so tam tudi strojili kože. *(Povedala: Ivanka Hladnik in Franc Čuk)*

Korito sredi Višenj

Za Kordetovo hišo nad Višnjami, ob poti, ki pelje na Bukovje, je bilo korito. Ob njem so se zbirale stare ženice in klepetale skoraj do noči, potem pa so se bale ostati, saj so pravili, da tam straši. To vodo so uporabljali tudi za napajanje živine. To je bil najmočnejši izvirek v Višnjah. Nedaleč stran je stala tudi 'štirna'. Ravno tisto noč, ko so ji sezidali dno, ker je puščala, je bilo močno neurje in 'štirno' je uničilo. Takrat so sezidali korito ob tedanji cesti. *(Povedala: Ivanka Peljhan)*

To korito leži ob glavni cesti, v Srednjih Višnjah. Iz njega je včasih večina Višenjcev zajemala vodo. Pri koritu so bile dolge vrste žena in deklet, ki so čakale vode tudi do poznih večernih ur. Ker so bile cevi dotrajane, je v korito pritekalo zmeraj manj vode. Zato so se bistre višenjske glave zmenile, da obnovijo cevovod do korita. To so izvedli leta 1939. 'Mož' (na poseben način oblikovana pipa, iz katere teče voda) je bil tudi zelo dotrajan, zato so se zmenili, da ga zamenjajo. Novega so prinesli iz Podkrajja. *(Povedal: Štefan Lampe)*

Studenec za našo hišo (ljudska bajka)

Nad Višnjami, kjer je danes zbiralnik za vodo, je bil pred časom studenec. Takrat je bilo tam veliko leseno korito, mimo pa je držala stara pot, po njej da so še stari Rimljani hodili gor iz Vipavske doline čez Hrušico in naprej noter v druge dežele. Iz tega korita sta dve domačiji zajemali vodo za vsakdanjo rabo in zgodilo se je tudi, da je bilo treba iti po vodo tudi kasno zvečer. Nekajkrat na leto da so tisti, ki so šli po vodo že v temi, nad koritom opazili kakor en mičkan ogenjček, ki se je sukalo sem in tja, se skoraj izgubil, da ga je bilo komaj znat, pa se je spet prikazalo. To da se je prikazovalo ene pol ure ali kaj takega, tako da so lahko prišli gledat vsi domači. So gledali in so bili prav tiho in so opazovali, kam bo ogenjček odšel. Če je odplavalo proti Colu, je pomenilo, da gre grešna duša v Rim, na grob svetega Petra in k papežu po odpustke za grehe. Če pa je ogenjček odšel proti Podkrajju, je to pomenilo, da je duša v Rimu dobro opravila, da se je očistila svojih grehov in gre zdaj odrešena proti domu. In zakaj so se duše ustavljale pri studencu? Ja, to pa zato, ker so bile grozno žejne, kaj češ, ene so imele že dolgo pot za sabo, od Rima do Višenj ni prav blizu. In še so se ustavljale zato, ker če jih je zagledal veren človek in zanje molil, so duše tisti čas lahko počivale. Tako so včasih poleti, ko so tople noči, domači molili skoraj do jutra, da so duše lahko počivale. Zakaj da se danes ne prikazavajo več? Ja kdo ti ve. Marsikaj je bilo včasih, kar danes ni več. Saj tudi studenca ni več, voda je zabetonirana, saj se boge duše ne morejo tam ustavljati, tudi če bi se hotele. *(Iz: Javorov hudič, Franc Černigoj, Založba Kmečki glas, Ljubljana, 1988)*

VAS BELA

Bela je vasica ob vznožju Nanosa, na približno 550 metrov nadmorske višine. V vasi je osem hiš, skozi vas teče potoček Bela, ki ima nekaj pritokov.

Belarji, sosedje, smo med seboj prijatelji, si pomagamo.

Brez potoka Bele tudi naše vasice najbrž ne bi bilo, saj brez vode ni življenja! Zato imamo naš potoček radi.

V tej nalogi bomo opisali potok Bela, njegov slap, izvir in pritoke.

Potok Bela

Bela je naša voda. Kot žila življenja se vije skozi istoimensko sotesko. Nikoli povsem ne usahne, niti ob največjih sušah ne. Vseh njenih izvirov in izvirčkov je več kot petnajst.

Največja sta dva: levi, ki pride iz Podkrajja in ima vse značilnosti hudournika, in desni, Sapotnik, ki kot hudournik pridrvi izpod Višenj. Skupaj kot manjša reka tečeta dalje proti Vipavski dolini, teče skozi Vipavo, kjer zaradi poroznih apnenčastih tal ponikne.

Starejši ljudje pravijo, da je bila včasih naša Bela večja, da je bilo vode več, menda so imeli včasih tudi poplave.

Takrat ni bilo vodovodov, prali so kar z mrzlo vodo v potoku, na posebnem kraju, ki se imenuje Štengce. Nekatere gospodinje so si vodo doma vsaj malo ogrele, da so potem prale z mlačno vodo.

Živino so napajali ob vodi, vodo so domov tudi nosili, s škafi.

Kako je Bela dobila ime?

Reka Bela je dobil ime po vasi Bela, skozi katero teče, le-ta pa po Habsburški grofici Beli, ki naj bi se pred sovražno vojsko skrivala v tej zakotni, skriti soteski. Čeprav je bila grofica, je morala delati kot kmetica. V reki Beli je na Štengcah prala perilo in v Kurjem lazju, kjer je tudi zdravilen izvirček, je pasla svoje kokoši.

Legenda o grofici Beli

(Primerjaj Znamenje na Gori, od str. 359 do 361!)

Po legendi, ki jo Belarji že dolgo ohranjajo v svojem izročilu, je pred davnimi leti v tej dolini živela grofica, z imenom Bela. Po njej nosita sedaj ime vas in potok, ki teče skoznjo. Tudi nekatera ledinska imena dajo slutiti, da je v tem nekaj resnice.

Ta grofica Bela se je tu skrivala pred Turki in čakala svojega moža, ki se je takrat vojskoval.

Bela je po lazih in rebreh pasla kokoši, na njihova jajca pa odtiskavala svoj žig. Ta jajca je pošiljala v svet v upanju, da jih bo našel tudi njen mož. Verjetno mu je skušala na ta način sporočiti, da je živa in da naj jo poišče ... Na žigu je pisalo:

NE KRADI IN NE ZMIKAJ,
KAR NAJDEŠ, NE PODTIKAJ!

Zgodilo pa se je, da je bil njen mož ranjen in se je skušal vrniti k njej. Pol ure hoda pred Belo, pri Krajni vodi, je omagal. V hudi stiski je poslal svojega sla naprej, naj išče njegovo ženo. Sel je prišel v Belo in tam mu je grofica postregla z jajci. Ta jajca je sel odnesel onemoglemu gospodarju h Krajni vodi.

Tedaj je ranjeni grof spoznal, da je njegova žena blizu. Njuno ponovno snidenje pa ni bilo srečno, saj je grof kmalu za tem umrl. Grofica ga je pokopala na kraju, kjer stoji danes Metново znamenje. Kamen, ki nosi to znamenje, ima vklesani črki M.N. Metново

znamenje pa se imenuje tako zato, ker stoji zraven Metne njive.

Grofica Bela naj bi v času svojega begunstva v Beli postavila tri znamenja. Prvo, Metново znamenje, ki stoji ob stari peš poti proti Podkraju ob Metni njivi, drugo stoji na koncu Brega, ob isti poti, tretje pa je stalo Na vrhu Lotčce, ob isti poti, tik pred Podkrajem. Tega znamenja sedaj ni več. (*Povedal: Tone Kobal – Jurčkov, r. 1926, Bela*)

Raki in ribe

V Beli je precej življenja, vse polno je raznih živalic.

Najbolj so znani potočni raki, ki jih najdeš pod vsakim kamnom, če si le dovolj tih in nežen. Ampak rakov se v Beli ne lovi! So zaščiteni, saj hočemo ohraniti bogato živalsko pestrost.

Tudi rib, ki plavajo po bajerčkih, ne lovimo, pustimo jim njihov mir.

Hočemo, da bi Bela ostala čista, hočemo jo ohraniti zdravo, saj je malo tako čistih potokov.

Hočemo, da bo čez deset in več let v njej še vedno polno rakov, ki so pokazatelj čiste vode.

Nekaj stranskih pritokov Bele:

Pri studencu

Enega od travnikov ob vodi imenujemo tudi Studenec. Tam je nekoč izvirala voda. Danes tega studenčka ni več, saj je zemljišče, ki je bilo prej kotanjasto, zasuto in zravnano. Ampak ime je ostalo.

Pri Kurjem lazju

Pri Kurjem lazju je na skritem mestu, med zelenim drevjem, majcen izvirček pitne, čiste vode. Pravijo, da je ta voda zdravilna, vsaj tako pripovedujejo starejši Belarji. Ta voda je zelo mrzla, ženske so v njej hladile maslo.

Pri Senožetih

Senožeti so pašnik, ki leži visoko. Mimo njega gremo, ko hočemo priti k slapu Sapotniku.

Tukaj, med visokimi drevesi pod potjo, najdemo še en skrivnosten izvirček, ki se spušča strmo navzdol, po kamenju. Nato se pridruži žuborečemu potočku, ki se je pravkar spustil po slapu navzdol in zdaj že malo počiva.

Slap Sapotnik

Kdor še ni videl tega čudesa narave, si ga mora res ogledati. Slap ustvarja istoimenski potok Sapotnik. Voda se čez skale elegantno spušča 27 metrov globoko. Ob primerni sončni luči vidimo mavrico, ki se čudežno svetlika nad nami.

Še posebej lepo je pozimi, ko je slap odet v belo oblačilo ledu. Po tem ledu so že plezali. Slap je naša posebnost, del Bele. Že sam po sebi je ogleda vreden.

Izvir Sapotnika

Izvir je visoko pod Višnjami. To je precej močan izvir in je bil včasih še veliko večji. Nikoli ne presahne. Ob deževjih močno naraste.

Izvir je zelo lep. V času košnje si domačini tam ohladimo telo in dušo. Sploh pa je tako skrivnosten ...

Da prideš do njega, se moraš spustiti v pravljlično dolinico, kjer ti delajo senco zelene krošnje mogočnih dreves. In že si tu, pri izviru čiste in hladne vode, ki komaj čaka, da te odžeja.

Tu imamo Belarji in Višenjci rezervoarja za vodo.

Mlini

Včasih sta bila v Beli dva mlina. V njiju so mleli rž, koruzo in ječmen.

Danes skoraj ni več sledu o njih, ostali pa so le spomini, ki jih obujajo najstarejši vaščani.

Prvi mlin je bil tam, kjer je danes hiša, ki ji rečemo Kantina. Bil je za njihovo hišo. Če gledamo ta kraj danes, se nam zdi, da je tam vode premalo, da bi lahko gnala mlin. Včasih je pač bilo vode mnogo več, torej dovolj za delovanje mlina.

Drugi mlin je bil nekje tam, kjer danes rečemo Pri mostu.

Vodovod

Prvi vodovod je v Belo prišel, ko je bila Slovenija pod Habsburško monarhijo, ampak o tem je zelo malo znanega.

1978. leta so si Belarji sami speljali skupen vodovod iz Sapotnika. Cev je bila speljana iz rezervoarja. Cev je bila samo ena za celo vas, tako je velikokrat prihajalo da pomanjkanja vode. Voda je včasih tekla samo do hiš, ki ležijo nizko, tiste, ki so višje, so teže dobile vodo. Tako še vedno niso imeli tople vode.

Kopalnic niso imeli, v hiši je bila samo ena pipa, mogoče še ena v štali. Nekateri so se znašli in speljali vodo v poseben 'bojler' pri dimniku, da se je tam malo ogrela.

Današnji vodovod je bil obnovljen kakih nekaj let nazaj. Danes imamo večji rezervoar, pri Sapotniku. (*Povedali: Pepca Puc – Ivancava; Jelka Kobal – Jurčkova; Valerija Kobal – Kantinarska; Božo Kobal – Jurčkov, vsi iz Bele*)

ZA ZAKLJUČEK

Krog po naši učni vodni poti je sklenjen, kot kroži tudi voda: iz neba v zemljo, iz zemlje na površje Zemlje, z Zemlje v nebo ...